

Vlaanderen
is open ruimte

Cultuurhistorisch overzicht 2015-2016

VLAAMSE
LAND
MAATSCHAPPIJ

VLM.be

Inhoud

Reconstructie en restauratie 7

Landinrichting Antitankgracht - Inrichten en openstellen van bunker WO II	9
Natuurinrichting De Liereman - Beheerplan Het Lusthof/Doolhof.....	11
Landinrichting Groenhove-Vrijgeweid - Reconstructie Vierschaar Callewaertsbos	13
Ruilverkaveling Sint-Lievens-Houtem - Renovatie Onze Lieve Vrouwekapel Morelgem.....	15
Landinrichting Groene Fietsgordel Brugge & Natuurcompensatie A11 - Visualisatie van de Damse Stadswallen.....	17
Landinrichting Groenhove-Vrijgeweid - Reconstructie kasteel Zorgvliet.....	19

Visualisatie en landschappelijke inrichting.....21

Landinrichting Antitankgracht Haacht - Inrichting buurtpark 'Heerlyckheid van Roost'	23
Natuurinrichting Merelbeekse Scheldemeersen - Heraanleg gracht van de motte van Schelderode.....	27
Ruilverkaveling Jesseren - Ontwerp Archeologische landmark	29
Landinrichting Poort Scherpenheuvel - Trage wegen en bedevaartswegen naar Scherpenheuvel.....	33
Landinrichting Poort Scherpenheuvel - Erfgoedwandeling Zichem.....	35
Ruilverkaveling Zondereigen - Herinrichting omgeving kapelletjes	39
Landinrichting Schansbroek - Herinrichting van de schans	41
Ruilverkaveling Gooik - Visualisatie archeologische sites Kester en Lombergveld	43

Archeologisch onderzoek..... 47

Ruilverkaveling Jesseren - Geofysisch en proefsleuvenonderzoek.....	49
Ruilverkaveling Willebringen - Archeologisch proefsleuvenonderzoek wachtbekkens	51
Landinrichting Poort van Averbode - Booronderzoek i.k.v. een zichtas op de abdij en archeologische aanleg van het voorplein.....	53
Landinrichting Gentse Kanaalzone - Proefsleuvenonderzoek Doornzele-Noord.....	55
Natuurinrichting Stropers - Proefsleuvenonderzoek	57
Landinrichting Gentse Kanaalzone - Booronderzoek Sint-Kruis-Winkel-Zuid	59
Natuurinrichting Biscopveld - Archeologische controle Blauwhuisbeek.....	61

Inventarisatie en verkennend onderzoek..... 63

Natuurinrichting Biscopveld - Landinrichting Bulskampveld - Cultuurhistorische studie "Het veldvijvergebied Wildenburg in Wingene"	65
Landinrichting Zwinpolder - Archeologisch onderzoek De Nieuwe Watergang	67
Landinrichting Bulskampveld - Beheerplan beschermd landschap Sint-Pietersveld	69
Natuurinrichting De Liereman - Inventarisatie oude wegen	71
Vereenvoudigde Ruilverkaveling A11 - Archeologische inventarisatie	73

Archeologienota's 75

The image features a green shape that is wider at the top and tapers towards the bottom. The upper portion of this shape is filled with a fine, diagonal line pattern, while the lower portion is a solid, uniform green. The word "Inleiding" is written in white, bold, sans-serif font on the solid green background.

Inleiding

In het cultuurhistorisch overzicht 2015-2016 leest u hoe de Vlaamse Landmaatschappij in 2015 en 2016 aan erfgoedbescherming werkte in haar inrichtingsprojecten. De projecten werden ingedeeld in vier grote groepen:

1. Reconstructie en restauratie.
Projecten waar reconstructie- of restauratiewerken uitgevoerd werden voor het herstel van erfgoed.
2. Visualisaties en landschappelijke inrichting.
In deze projecten werd het erfgoed in het landschap opnieuw zichtbaar gemaakt door door visualisatie en landschappelijke inrichting.
3. Archeologisch onderzoek.
De archeologen van de VLM volgden de uitvoering van de werken in deze projecten mee op.
4. Inventarisatie en verkennend onderzoek.
Tijdens de planvorming van deze projecten werden cultuurhistorische studies uitgevoerd.

De projectfiches gaan dieper in op de landschappelijke en archeologische aspecten van de projecten. Voor meer info over de totale projecten kunt u terecht op onze website, www.vlm.be, of bij de contactpersonen die in de fiches worden vermeld.

Veel leesplezier!

Toon Denys

Gedelegeerd Bestuurder VLM

The cover features a solid green shape that starts from the bottom left and extends diagonally towards the top right. The background above this shape is filled with a pattern of thin, parallel, light-colored lines slanted at an angle. The title text is centered within the green area.

Reconstructie en restauratie

Locatie

Gemeente Haacht, langsheen het jaagpad van de Dijle t.h.v. de Hansbrug op de Keerbergsesteenweg

Inrichten en openstellen van bunker WO II

Stand van zaken

De inrichtingswerken werden uitgevoerd in 2016-2017.

Beheer

De gemeente Haacht doet het beheer.

Project

De bunker en de Antitankgracht maken deel uit van de KW-linie. De linie bestond uit meer dan 400 bunkers en kilometerslange antitankhindernissen en liep dwars door België, vanaf het fort van Koningshooikt tot Waver. Van september 1939 totdat de oorlog uitbrak in België werd met man en macht aan de linie gebouwd.

In Haacht bouwde men een dam en sluizencomplex op de Dijle. Doel was om een groot gebied van 700 ha onder water te kunnen zetten om de oprukkende Duitsers tegen te houden. Men bouwde er eveneens, vertrekkende aan de Dijle in Haacht, een betonnen antitankmuur van 3,6 km lang, met een 4 m brede gracht ervoor. De muur begrenste de bedoelde overstroming aan de kant van Haacht. Het bouwwerk ligt er nog altijd en staat bekend als de Antitankgracht. De Antitankgracht is sinds 1999 een beschermd monument.

Voor de inrichting van de bunker werd beroep gedaan op enkele deskundigen van Wereldoorlog Erfgoed. In samenwerking met de gemeente Haacht en de Don Bosco school van Haacht heeft de VLM de inrichting gedaan van deze bunker. Volgens originele plannen hebben de leerlingen van de richting lassen de metalen elementen nagemaakt.

De inrichting van de bunker werd in kader van het landinrichtingsproject Antitankgracht meegenomen om bezoekers van de Antitankgracht meer te vertellen over de werking van de bunker en het leven in de bunker. Er is een gidsenwerking opgestart waardoor je met gids of tijdens speciale dagen de bunker kan bezoeken.

Op Google Maps kan je nu al een bezoekje in de bunker brengen: [Bezoek de bunker online](#).

Contactpersonen

Freya Vanthuyne, landschapsdeskundige

Raf Nilis, ingenieur

Beheerplan Het Lusthof/Doolhof

Stand van zaken

Het Lusthof is de naam van een bos met een ringgracht in Oud-Turnhout. In samenspraak met de (privé-)eigenaar, het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) en het Agentschap voor Onroerend Erfgoed werd door de VLM een beheerplan opgesteld voor het beheer van 9 gekandelaarde lindes en verschillende veteranenbomen in het Lusthof.

Beheer

Het beheerplan werd opgemaakt door de VLM en overhandigd aan de eigenaar, die de uitvoering van het beheerplan op zich neemt.

Project

Eén van de boeiende cultuurhistorische relicten in het natuurinrichtingsproject De Liereman is het Lusthof. Het Lusthof is een bos van ongeveer 35 are, met in het zuiden van het bos een vierkante ringgracht die op de binnenoever is omzoomd door 9 gekandelaarde lindebomen, van naar schatting 175 jaar oud. Het oorspronkelijk aantal was vermoedelijk 13 of 15.

Verspreid in het aangrenzende bos staan een aantal monumentale veteranenbomen, van verschillende soorten (eik, rode beuk, kastanje, plataan, valse acacia, ...) en van vermoedelijk dezelfde leeftijd als de lindes.

De lindebomen werden de laatste 30 à 40 jaar niet meer gesnoeid en door de steeds hoger opgaande begroeiing komt er steeds minder zonlicht in het bos.

Om de lindes te redden zijn een aantal dringende ingrepen nodig. Gespreid over 6 tot 8 beheerjaren zal eerst de omgeving van de lindes worden opengemaakt om ze zo meer in het licht te zetten. Pas wanneer er een vitale reactie is op de verbeterde lichtinval, kunnen de lindes in twee of drie fasen worden gesnoeid tot op de oorspronkelijke kandelaarvorm. De vitaliteit van de bomen wordt jaar na jaar geëvalueerd aan de hand van gedetailleerd fotomateriaal.

Het is essentieel dat de bomen meer licht krijgen, maar zonder dat ze worden blootgesteld aan meer wind. Daarom wordt er van binnen uit naar buiten toe gewerkt.

Om de levensduur van de veteranenbomen zo lang mogelijk te rekken is het belangrijk om de lage delen van de kruin zo lang mogelijk te behouden, door voldoende lichtinval en niet te snoeien.

Contactpersoon

Pieter Van Uytsel, landschapsdeskundige

Reconstructie Vierschaar Callewaertsbos

Stand van zaken

De inrichtingswerken werden uitgevoerd in 2015-2016.

Beheer

De historische evocatie van een Vierschaar in samenwerking tussen de VLM en de gemeente Wingene.

Project

In het kader van het landinrichtingsplan Groenhove-Vrijgeweid is langs het provinciaal wandelpad Vrijgeweid een rustpunt met een zitbank aangelegd.

De zitbank heeft de vorm van 'de Vierschaere', verwijzend naar een vierschaar op de boerderij 'Donckersteke' in Zwevezele, op het kruispunt van de Watermolenstraat en de Willemstraat. De naam 'vierschaar' komt van de vier 'geschoren' of gespannen touwen waartussen recht werd gesproken in de middeleeuwen en tijdens het Ancien Regime. Hoewel de bank uit die traditie stamt, werd in onze streek recht gesproken in open lucht, traditioneel onder een linde. Bij de boom werden vier banken in een vierkant geplaatst, waarop de schepenen plaats namen. In het midden stond dan de beschuldigde. In Oudenaarde is nog een originele vierschaar te zien.

De Vierschaere werd uitgevoerd met schanskorven die geplaatst werden op betontegels. Als afwerking werden een aantal zitplaatsen aangebracht in kunststof.

Daarnaast zijn er enkele beplantingen uitgevoerd en laagtes uitgegraven om het natte karakter van het bos te versterken. In periodes met veel neerslag dient het gebied als natuurlijke kom waarin tijdelijk water kan worden vastgehouden.

Contactpersonen

Thomas Allemeersch, landschapsdeskundige

Eva Verstraete, projectleider

Renovatie Onze Lieve Vrouwekapel Morelgem

Stand van zaken

De renovatiewerken werden uitgevoerd in de periode 2015-2017.

Beheer

De gemeente staat in voor het beheer.

Project

De VLM kocht twee kapellen en de watermolen Eiland in het kader van de herwaardering van het bouwkundig patrimonium. De kapel Sint-Renildis werd al eerder heropgebouwd. De Onze Lieve Vrouwekapel werd recentelijk gerenoveerd. Voor de watermolen Eiland loopt de opmaak van een beheersplan voor de renovatie van de molen.

Bijzonderheden

De kapel, die in zeer slechte was, werd grondig gerenoveerd. Daarbij werden zowel het gebouw als de directe omgeving opnieuw ingericht. De kapel werd officieel ingehuldigd in april 2017.

Contactpersoon

Ghislain Vanderpoorten, landschapsarchitect

LANDINRICHTING GROENE FIETSGORDEL BRUGGE & NATUURCOMPENSATIE A11

Visualisatie van de Damse Stadswallen

Stand van zaken

Uitgevoerd.

Beheer

Stad Damme en Natuurpunt Damme, i.s.m. lokale landbouwer (begrazing)

Project

Tijdens de Tachtigjarige Oorlog tussen Spanje en Staatsen zijn rond Damme nieuwe stadswallen aangelegd door de Spanjaarden (1617). Die zijn zeer goed bewaard, maar een gedeelte aan de Rabattestraat was niet meer zichtbaar door nivellering.

Op basis van een cartografisch en geofysisch onderzoek werd de aanwezige afwateringsgracht verbreed tot aan de voet van de vroegere wal. Met de afgegraven grond wordt op de wal zowel de courtine (lange zijde) en de flank van een klein bastion gesuggereerd.

Ter hoogte van het bastion kwam vroeger de Lieve (het oude kanaal Brugge-Gent) Damme binnen. Hiervoor is de ophoging van het bastion onderbroken.

De werken kaderen in de natuurcompensaties voor de A11. De rietontwikkeling in de vestinggracht compenseert voor een stukje het verdwenen riet bij de bouw van de snelweg A11. Op de binnenzijde van de vestingwal ligt een nieuw wandel- en rolstoelpad met een bijhorend picknickplaats en fietsstalling. Dat kadert in de landinrichting Groene Gordel Brugge.

De combinatie van de verschillende middelen (natuurcompensatie, landinrichting) en de verschillende doelen (natuur, erfgoed, recreatie) zijn een geslaagd voorbeeld van een geïntegreerde aanpak voor het verbeteren van de open ruimte

Contactpersoon

Korneel Gheysen, archeoloog

Reconstructie kasteel Zorgvliet

Stand van zaken

De inrichtingswerken werden uitgevoerd in 2015-2016.

Beheer

De inrichting van domein Zorgvliet is een samenwerking tussen de VLM en de gemeente Oostkamp. Het beheer wordt opgenomen door de gemeente Oostkamp.

Project

In het kader van het landinrichtingsplan Groenhove-Vrijgeweid is het gemeentelijk domein Zorgvliet heringericht. Het domein heeft een oppervlakte van 23 hectare. Het oude kasteeldomein heeft een rijkelijke en turbulente geschiedenis. In 1948 werd het kasteel getroffen door een blikseminslag. Het brandde volledig uit en werd daarna afgebroken. Vandaag kunnen nog slechts een aantal relictten van het kasteel, de bijgebouwen en de kasteeltuin in het domein teruggevonden worden.

De inrichtingswerken hebben tot doel een aantal verdwenen elementen van het kasteeldomein voor de geest te roepen. Het verdwenen kasteel/villa is geëvoceerd door schanskorven. Een stuk van de vroegere ommuurde moestuin is bebost volgens het originele plantpatroon. De nog bestaande muur van de moestuin werd behouden, met uitzondering van het onstabiele gedeelte. Een aantal paden uit de vroegere landschapstuin werden teruggebracht. Ook de ijskelder, de ruïnes van de bijgebouwen en de toegangsdreef van het kasteel zijn (stijl)elementen uit het verleden.

Naast deze maatregelen zijn verschillende natuurontwikkelingsacties uitgevoerd. Vooral de vijver heeft een groot natuurpotentieel. Tot slot werd vooraan ook een nieuw speelbos aangelegd en laat de parking toe het gebied comfortabel te bezoeken.

Contactpersonen

Thomas Allemeersch, landschapsdeskundige

Eva Verstraete, projectleider

Visualisatie en landschappelijke inrichting

Inrichting buurtpark 'Heerlyckheid van Roost'

Stand van zaken

Het project is uitgevoerd.

Beheer

Gemeente Haacht (eigenaar).

Project

Op de Open Monumentendag van 11 september 2016 werd het buurtpark 'De Heerlyckheid van Roost' in Haacht officieel geopend met een Middeleeuws feest. Wat tot voor kort een onbeduidend ruig weiland met visvijver was in een vergeten uithoek van de Wilde Heide, werd getransformeerd tot een sfeer- en betekenisvol multifunctioneel buurtpark met recreatieve en educatieve elementen, die verwijzen naar de middeleeuwse oorsprong van de site. De site werd opnieuw beleefbaar, waardoor het historisch belang en de rijke archeologische waarde van de plek opnieuw in het collectieve bewustzijn kan ontwakken uit een lange winterslaap. Door de site op een archeologievriendelijke manier in te richten kreeg ze ook een structurele fysieke bescherming. De inrichting paste perfect binnen de doelstellingen van het landinrichtingproject Antitankgracht Haacht, waar aandacht voor de cultuurhistorische waarden binnen het projectgebied één van de doelstellingen vormde.

Om de randvoorwaarden scherp te stellen en geen waardevolle archeologische waarden verloren te laten gaan door de inrichting, werd in 2014, voor de start van de werken op initiatief en in opdracht van de VLM eerst een grondig archeologisch onderzoek uitgevoerd door studie bureau RAAP. Doel van het onderzoek: de site evalueren en waarderen en daarbij de kennis van de nog aanwezige archeologische structuren vergroten, en ongekende en kwetsbare archeologische elementen en zones lokaliseren en identificeren. Dat onderzoek maakte gebruik van de volgende methoden en technieken: bureauonderzoek, geofysisch onderzoek (magnetometrie, elektromagnetische inductie, elektrische weerstandsmeting), verkennend en controlerend booronderzoek en proefsleuvenonderzoek. Uiteindelijk werden de randvoorwaarden voor een goed beheer van de site bepaald en doorgegeven aan de gemeente, die de site beheert.

De grondvesten van het kasteel werden gevisualiseerd met Balegemse zandsteen gebruikt in de verbouwfase van het kasteel. De nu zichtbare muren liggen exact boven de originele kasteelfundamenten en bieden dus ook een fysieke bescherming. De visualisatie is opgevat als een podium

voor openluchtevenementen. Binnen de fundamente van de poorttoren werd een 7 m hoge unieke speeltoren geplaatst met ophaalbrug. Een verftekening van het kasteeldomein uit 1565-1585 diende als inspiratie. De binnenste slotgracht en delen van de buitenste slotgrachten werden gevisualiseerd. Een van de neerhofhuizen werd gevisualiseerd in de vorm van een speelhuisje. Bezoekers kunnen zich bij een picknick aan een middeleeuwse tafel (inclusief tronen) een dagje heer of vrouwe van Roost voelen terwijl ze zich te goed doen aan 'heerlyckheden'. Zitballen refereren naar een aanval met kanonnen door Frederik Hendrik van Oranje op 17 mei 1622. Een speel-hoogstamboomgaard en plukstruiken met historisch oude streekeigen rassen – bereikbaar via een avontuurlijke brug van boomstammen – geven aan dat de heerlijkheid ook voorzag in haar eigen voedsel.

Voor de geïnteresseerde bezoeker geeft een infobord de geschiedenis en archeologie van de site weer. Ter hoogte van een gevisualiseerde muur die werd teruggevonden tijdens het proefsleuvenonderzoek werd een 3D-reconstructie van het kasteel geplaatst die eveneens gebaseerd is op bovengenoemde 16de eeuwse verftekening.

Bijzonderheden

Dit inrichtingsproject, waarbij archeologisch erfgoed op een duurzame en originele manier werd geïntegreerd in een buurtpark, kreeg in 2016 de Archeologieprij van het Forum voor Vlaamse Archeologie (FVA). Die werd met grote eensgezindheid uitgereikt door een vijfkoppige jury uit de Vlaamse archeologiesector. Met deze prijs wil het FVA een persoon, vereniging, bestuur of onderneming huldigen die een waardevolle bijdrage aan de archeologie in Vlaanderen heeft geleverd.

Contactpersonen

David Depraetere, archeoloog

Freya Vanthuyne, leidend ambtenaar

Heraanleg gracht van de motte van Schelderode

Stand van zaken

De inrichtingswerken gingen van start in 2007. De graafwerken voor de motte werden uitgevoerd in 2015.

Beheer

De provincie Oost-Vlaanderen verzorgt het beheer van dit gebied.

Project

In het kader van het natuurinrichtingsproject Merelbeekse Scheldemeersen wordt het open graslandlandschap behouden. Belangrijke maatregelen zijn de aanleg van poelen, de ruiming en ecologische inrichting van de Melsenbeek en de Sint-Elooisput. Ook cultuurhistorie en zachte recreatie komen aan bod.

Al in 2005 werd bij analyse van het Digitaal Hoogtemodel een verdwenen mottestructuur¹ ontdekt. Na historisch en archeologisch onderzoek kon worden vastgesteld dat het om de restanten van de motte van Schelderode gaat. De motte gaat waarschijnlijk terug tot de 14de eeuw. In het kader van het natuurinrichtingsproject werd besloten de gracht van de motte opnieuw lichtjes uit te graven. Die werken werden in 2016 uitgevoerd onder begeleiding van een archeoloog. Daarbij werd niet aan de eigenlijke mottestructuur geraakt. Er werden geen archeologische sporen aangesneden tijdens de uitvoering. De oude mottestructuur is nu weer zichtbaar; een nieuw infobord met uitleg zal de ontsluiting vervolledigen.

Contactpersoon

Karl Cordemans, archeoloog

¹ Een motte is een hoogmiddeleeuws burchtype, dat bestond uit een houten, torenvormig gebouw, op een aangelegde aarden heuvel. Dikwijls is nu enkel de heuvel nog zichtbaar.

Ontwerp Archeologische landmark

Stand van zaken

Ruilverkaveling in uitvoering.

Beheer

Gemeente Borgloon.

Project

Op een perceel aan de rand van het dorp Jesseren werd de aanleg van een groot waterbufferbekken gepland. Aangezien de ruimere omgeving rond de Romeinse stad Tongeren gekend is voor haar Romeins verleden, was er nood aan een voorafgaand archeologisch onderzoek met proefsleuven. Tijdens dat onderzoek – uitgevoerd in 2011 door de betrokken archeoloog van VLM – werd duidelijk dat er zich op deze locatie een Romeinse site bevond, die weliswaar serieus ‘afgetopt’ was door bodemerrosie (zie Cultuurhistorisch overzicht 2012-2014, p. 39). De sporen bestonden uit een crematiegraf, een – vrij zeldzame – mergelstenen waterput, afvalkuilen en een groot spoor dat mogelijk een poel was. De vondsten bestonden vooral uit aardewerk, fragmenten van bouwmaterialen, botresten, een bronzen fibula (mantelspeld) en ring, een benen haarspeld en houtskool.

Binnen de ruilverkaveling Jesseren maakte de VLM de gevonden informatie toegankelijk voor iedereen. In de loop van 2017 is een archeologisch kunstwerk geplaatst, om het draagvlak voor archeologie te vergroten. Als centraal thema werd gekozen voor ‘Aqua’ – Latijn voor water – omdat het onderzoek er kwam omdat er ‘wateroverlast’ was op die plaats en er dus een ‘waterbufferbekken’ gepland werd. Tijdens het veldonderzoek werd een ‘waterput’ ontdekt en de site bleek aangetaast door erosie die ontstaat door toedoen van ‘water’.

De ‘landmark’ bestaat uit drie onderdelen. Het eerste is een cortenstalen wegwijzer met daarin uitgefreesd een pijl, de woorden ‘Gallo-Romeinse site 150-300 n. Chr.’ en de vormen van de bijgaven in aardewerk die bij het crematiegraf werden opgegraven. Die wegwijzer leidt de bezoeker naar de plaats met meer informatie. Vervolgens loopt het pad langs het wachtbekken waar in de helling de plaats van de gevonden waterput wordt aangeduid met een smalle pijl met het woord ‘Aqua’ uitgefreesd in cortenstaal. Ten slotte komt men bij de picknickplaats aan, waar de uiteindelijke landmark staat met zicht op het bufferbekken. Het kunstwerk heeft de vorm van een waterput en is opgebouwd uit drie cirkels in cortenstaal die met elkaar verbonden zijn. Het geheel is bevestigd in een betonnen sokkel in mergelkleur (de kleur van de mergelstenen waaruit de waterput was op-

gebouwd). In de onderste cirkel staat een Latijnse quote van de Romeinse schrijver Publius V. Maro Vergilius uit zijn werk Bucolica, Ecloga III.111 (42 - 39 v. Christus): 'Claudite iam rivos, pueri sat prata biberunt', Latijn voor 'Sluit de watertoevoer af, jongens, de velden hebben genoeg gedronken'. Dat verwijst naar het thema 'water' en de erosieproblematiek van de omliggende akkers.

Midden op de bovenste cirkel komt de oriëntatietafel in de vorm van een kompas met centraal een kaart van de omgeving met daarop aangeduid de site en interessante archeologische locaties in de ruimere omgeving. Rond de kaart staat informatie over zowel de site en het onderzoek zelf als – volgens de windrichtingen – over de andere plaatsen op de kaart. Foto's en tekeningen illustreren de informatie en nodigen de lezer uit ook die plaatsen te gaan verkennen. Een QR-code verwijst naar een website met meer uitleg. Net zoals voor de landmark in Borgloon (zie Cultuurhistorisch overzicht 2012-2014, p. 27) werd hier ook gewerkt met cortenstaal om in de huisstijl van het recreatief-educatieve netwerk van de streek te blijven, die gebruikt wordt voor de duiding van erfgoedsites.

Contactpersonen

David Depraetere, archeoloog

Hilde Stulens, projectleider

Trage wegen en bedevaartswegen naar Scherpenheuvel

Stand van zaken

Het landinrichtingsplan Poort Scherpenheuvel ligt ter goedkeuring voor bij de minister van Omgeving.

Project

Het verbinden van Scherpenheuvel met het gebied De Merode via trage wegen en bedevaartswegen, waarbij o.a. een belangrijke verbinding ontstaat tussen Scherpenheuvel, Zichem en Poort Averbode, was één van de drie projectdoelstellingen van het landinrichtingsplan Poort Scherpenheuvel.

De vzw Trage Wegen voerde in opdracht van de VLM en de stad Scherpenheuvel-Zichem een onderzoek uit naar het herstel van trage wegen en bedevaartswegen naar Scherpenheuvel.

Die studie werd afgerond in 2016. De resultaten werden opgenomen in het landinrichtingsplan Poort Scherpenheuvel en zullen zo gerealiseerd worden.

De vzw Trage Wegen inventariseerde samen met vrijwilligers een groot aantal van de bestaande trage wegen en formuleerde op basis van de resultaten een aantal voorstellen tot:

- Uitwerken van een netwerk van zeven trage wegen naar Scherpenheuvel (gebaseerd op het grondplan van de stad Scherpenheuvel, een 7-ster)
- Inrichting van deze trage wegen met o.a. bebording, rustplaatsen, inkleding van het landschap met beplanting, muurschilderingen, achterstallig beheer van de trage wegen, ...
- Wegwerken van missing links door o.a. opnieuw openmaken van officiële buurtwegen, inzet van erfdienstbaarheden, ...

Langs de 7 trage wegen zal het thema 'bedevaart' de leidraad zijn. Dat thema zal met een uniform symbool op verschillende locaties terugkomen. De vormgeving daarvan wordt nog uitgewerkt

Contactpersoon

Hoy-Ming To, projectleider

Erfgoedwandeling Zichem

Stand van zaken

De inrichtingsmaatregelen op het traject van de wandeling werden uitgewerkt in het landinrichtingsplan (LIP) Poort Scherpenheuvel. Dat ligt ter goedkeuring bij de minister.

Project

Zichem, met de Maagdentoren, de oude treinverbinding 't Boemelke, de watermolen langs de Demer, het Elzenklooster, de Sint-Eustachiuskerk in demergotiek,... herbergt een schat aan cultuurhistorie. Met het landinrichtingsproject wordt een erfgoedroute uitgewerkt rond Zichem. Daarbij wordt gestreefd naar een aantrekkelijke, archeologievriendelijke inrichting rond de gerestaureerde maagdentoren.

De rijke geschiedenis van Zichem wordt gebundeld in een wandeling van 4 km. Samen met een procesbegeleider en een team van lokale gebiedskenners wordt momenteel een rode draad voor de wandeling uitgewerkt.

Langs het hele traject van de wandeling worden via landinrichting in de nodige ingrepen in het landschap voorzien. Zo zal er onder andere aan de Maagdentoren een soort 'amfitheater' worden gemaakt, zodat bezoekers kunnen verpozen met zicht op de Maagdentoren. Nieuwe beplanting zal een tunneleffect op de oude spoorlijn creëren en de oude rails worden zichtbaar gemaakt in de verharding van het huidige wandelpad. Op het marktplein van Zichem krijgt een oude wegwijzer een nieuwe toekomst.

Dit zijn maar enkele van de voorziene inrichtingen die gepland zijn.

Het verhaal wordt aan de erfgoedwandelaar verteld door visualisaties op het terrein. Het wordt zo veel mogelijk gepresenteerd op al aanwezige dragers (zoals bv. de metalen zijwanden van een oude spoorwegbrug) en het wordt later in de vorm van een graphic novel of andere brochure uitgebracht.

Bijzonderheden

Ondanks verschillende eerdere onderzoeken is de relatie van de donjon met zijn omgeving nog altijd onduidelijk. Om meer informatie te krijgen over de ruimtelijke inplanting van de toren en de bijhorende ontwerpmogelijkheden rond de site, werd door de VLM een geofysisch onderzoek, gecombineerd met landschappelijke boringen en proefputten aanbesteed. Op dit moment loopt de laatste fase van het onderzoek nog. De voorlopige resultaten tonen alvast aan dat de toren niet geïsoleerd stond. Een intens netwerk van grachten en muurresten was aanwezig tussen de Maagdentoren en het nabijgelegen Oranjekasteel. Zo is onder meer een aanwezige 'ijskelder' op het terrein hoogst waarschijnlijk onderdeel van de ommuring van het kasteel. De laatste resultaten van de externe studie worden momenteel nog verwerkt en zullen hierna geïntegreerd worden in het landschappelijk ontwerp rond de Maagdentoren.

Contactpersonen

Hoy-Ming To, projectleider

Korneel Gheysen, archeoloog

't Boemelke en de Maagdentoren

Herinrichting omgeving kapelletjes

Stand van zaken

De inrichtingswerken werden uitgevoerd in najaar 2014 en voorjaar 2015.

Beheer

Voorheen waren deze kapelletjes private eigendom. Via herverkaveling werden ze opgenomen in het openbaar domein of zijn ze private eigendom geworden van de gemeente Baarle-Hertog. De kapelletjes worden voortaan door de gemeente onderhouden.

Project

In het kader van het ruilverkavelingsproject zijn op de invalswegen naar Zondereigen de aanwezige kapelletjes opgesmukt. De 5 kapelletjes waren voorheen private eigendom en werden in meer of mindere mate door particulieren onderhouden.

De omgeving van deze kapelletjes werd aangepakt en voorzien van nieuwe verharding, zitbank, beplanting en eventueel extra meubilair zoals vuilnisbak, fietsrek of picknicktafel.

De herinrichting is gefinancierd met Vlaamse subsidies (ruilverkaveling) en Europese subsidies (Leader). De restfinanciering werd gedragen door de gemeente Baarle-Hertog.

Contactpersonen

Pieter Van Uytsel, landschapsdeskundige

Filip Debrabandere, projectleider

Herinrichting van de schans

Stand van zaken

De inrichtingswerken zijn in uitvoering in 2017.

Beheer

De schans zal beheerd worden door Natuurpunt en stad Genk.

Project

In het kader van het landinrichtingsplan Schansbroek wordt de schans hersteld.

In de 16de eeuw werd er in Waterschei een kleine schans gebouwd om de inwoners te verdedigen (of verschanssen) tegen de geweldplegingen van leger troepen en roversbenden. De schansbewoners kozen zelf een schansmeester, die instond voor de algemene leiding.

Oorspronkelijk had de schans een rechthoekige vorm van 43 op 65 meter. Op de hoeken was ze voorzien van bastions. Deze laatste schans van Genk dreigde ook te verdwijnen tijdens de mijnuitbating. Na de sluiting van de mijn zijn de gronden overgekocht door de Stad Genk. De ringgracht is momenteel opnieuw opengemaakt en de wallen zijn gekapt.

De toegang is hersteld door een houten brug. Om de schans te beleven loopt er een wandelpad door de schans met een houten constructie over de wal en de gracht. Het wandelpad sluit dan verder aan op een nieuw wandelgebied dat aansluit op het Nationaal Park Hoge Kempen en De Wijers.

De financiering is 70% landinrichting en 30% stad Genk.

Contactpersoon

Stijn Hermans, planontwerper

Visualisatie archeologische sites Kester en Lombergveld

Stand van zaken

Planvormingsfase

Project

Een geofysisch onderzoek in 2013-2014 (zie cultuurhistorisch overzicht 2012-2014 p35) bracht twee archeologisch waardevolle sites in beeld. Studiebureau LAMA (Landscape Manifesto) tekende een eigentijds ontwerp uit voor de inrichting van beide sites met aandacht voor de aanwezige historische en archeologische waarde van het gebied.

De bewerkingserosie door het huidige gebruik van het gebied als akkerland tast de archeologische sites aan, waardoor de archeologische kennis voorgoed verloren dreigt te gaan. De ruilverkaveling biedt de kans om belangrijke en kwetsbare sites structureel een fysieke bescherming te bieden door ze onder permanent grasland te leggen.

Tegelijkertijd wordt aan deze sites een recreatief-educatieve inrichting gegeven om het behoud te verzekeren. Daardoor krijgen deze plekken ook opnieuw betekenis en een plaats in het collectieve geheugen. Via beleving en educatieve duiding kan een draagvlak gecreëerd worden voor de archeologische waarden in het gebied – en archeologie in het algemeen. Door een verantwoorde inrichting kan het contact met het verre streekverleden hersteld worden en kunnen we deze vergeten sites de nodige bescherming bieden en ze tegelijkertijd een recreatieve en educatieve functie geven.

Doel is dat de betrokken percelen van landbouweigendom overgaan naar openbaar eigendom. Daarbij wordt een archeologie-vriendelijk gebruik structureel vastgelegd door een beheersplan of erfgoedwaardigheden, waarin de randvoorwaarden voor een fysiek behoud van de archeologische waarden opgenomen wordt.

Concrete inrichtingsconcepten

Beide sites zullen onder permanent grasland komen te liggen. Het beheer van de sites bestaat uit begrazing. Dat gebeurt bij voorkeur door schapen, dieren die ook tijdens de Gallo-Romeinse periode in de streek aanwezig waren. Verder zal de buitenrand van de site worden gevisualiseerd met een groene haag, zo krijgt de bezoeker een beeld van de uitgestrektheid van de site.

Op beide sites wordt een landmark-onthaalpunt voorzien waarin de naam van de site verwerkt zit. Het landmark kijkt uit over de site en geeft uitleg over de site aan de bezoeker.

Het onthaalpunt bestaat uit elementen in cortenstaal en gelaagd beton, die verwijzen naar de bodemlagen en het bodemarchief. Verspreid over de sites kunnen enkele 'archeopedia' (soort lage constructie) gerealiseerd worden met uitleg over de Gallo-Romeinse periode en de sites. Die kunnen ontdekt worden door vrij rond te lopen over de site. De sites zullen verder landschappelijk worden aangekleed met verspreide historische boom- en struiksoorten.

De vicus Kester

Voor de visualisatie van de archeologische resten die zich ondergronds bevinden en met de maatregel fysiek beschermd worden, werd gekozen voor land-art waarbij met cortenstalen elementen een idee gegeven wordt van de kern en de structuur van de site. De site is gevormd langs een Romeinse weg (lijntraject die verdwijnt onder de huidige steenweg) en bestond uit langwerpige huizen die zij aan zij stonden met de korte kant aan de weg. De huizen worden gesuggereerd met de elementen langs het historische baantraject. Het landmark-onthaalpunt geeft met een reconstructietekening op glasplaat een zicht op de Romeinse weg en de huizenrij erlangs. Vanaf dat onthaalpunt leidt een pad langs de Romeinse weg en door de kern van de site naar de bunker uit de tweede wereldoorlog die ook prominent aanwezig is op het terrein. Vanaf de bunker kan een uitkijkpunt gerealiseerd worden over de site. Langs de Edingesteenweg zal een landmark (pyloon met 'Vicus Kester' of met grote vrijstaande letters langs de weg 'Vicus Kester') geplaatst worden. Die vestigt de aandacht van het voorbijrijdende verkeer op het feit dat deze locatie een belangrijke plaats innam langs de verkeersas die teruggaat tot in de Romeinse tijd.

Villadomein Lombergveld

Voor de visualisatie van de omvang van de site wordt ook hier gekozen voor een groene omheining van planten die een buffer vormt tegenover het eigenlijke villadomein dat met lage cortenstalen elementen wordt afgelijnd. Op de plaats van het hoofdgebouw van de villa staat een cortenstalen constructie die de voorgevel van het gebouw weergeeft en meer informatie geeft over het gebouw. Ter hoogte van waar met het geofysisch onderzoek een niet-opgegraven kelder werd ontdekt kan een soort periscoop gerealiseerd worden die een beeld geeft van hoe zo'n Romeinse kelder er uit zag en wat er zich in bevond (op basis van referentiemateriaal). Een wandelpad zal langs de site lopen en de info-landmark passeren ter hoogte van een talud. Die is te betreden met een cortenstalen trap. De talud kijkt uit over de locatie waar de villa gestaan heeft. Een tekening van de villa op een glasplaat geeft een zicht op de locatie waar de villa in het landschap gestaan heeft. Voor kinderen zal een opstapje worden voorzien zodat ze ook een correct zicht krijgen van de villa en de locatie. Verdere informatie kan ook hier gegeven worden.

Bijzonderheden

De wettelijke bescherming van de Gallo-Romeinse vicus Kester kwam voort uit de resultaten van het onderzoek dat naar deze site is gedaan voor de ruilverkaveling. Als de inrichting zoals ontworpen kan uitgevoerd worden dan is dit een absolute primeur in België.

Contactpersonen

David Depraetere, archeoloog

Zeger Jespers, projectleider

Archeologisch onderzoek

Geofysisch en proefsleuvenonderzoek

Stand van zaken

Ruilverkaveling in uitvoering.

Project

Bij de uitvoering van de werken in het ruilverkavelingsproject Jesseren werd in Gors-Opleeuw in 2016 een stuk weiland en bos omgezet in akker en veranderden percelen van eigenaar/gebruiker. Gezien de nabijheid van een Gallo-Romeins grafveld, adviseerde het Agentschap Onroerend Erfgoed een archeologisch proefsleuvenonderzoek op de percelen die in cultuur gebracht zullen worden. Het ruilverkavelingscomité stemde ermee in om van de gelegenheid gebruik te maken om ook de graszone tussen het grafveld en de in cultuur te brengen percelen geofysisch te onderzoeken om te zien of daar nog archeologische sporen in de ondergrond zitten. Op de laatste percelen werden ook een aantal controlerende boringen gezet op de anomalieën uit de bodemscan. Het archeologisch onderzoek bood de mogelijkheid om, naast het gekende grafveld, de evolutie van het landschap, de bewoning en het landgebruik over verschillende periodes te bestuderen en te vergelijken.

De beperkte aanwezigheid van sporen en structuren tonen aan dat het projectgebied lange tijd in gebruik was als akker, weiland en/of bos. De afwezigheid van grachten en greppels, aangelegd om de percelen te ontwateren en in te delen (landindeling), betekent niet dat er geen activiteiten hebben plaatsgevonden binnen de contouren van en rondom het projectgebied.

Gezien de afwezigheid van archeologische relevante sporen en structuren werd er geen verder archeologisch onderzoek geadviseerd op de gesleufde percelen. Voor verder inzicht in de terreinen die geofysisch onderzocht zijn kunnen mogelijks testputten of proefsleuven aangelegd worden

Contactpersonen

David Depraetere, archeoloog

Hilde Stulens, projectleider

Archeologisch proefsleuvenonderzoek wachtbekkens

Stand van zaken

Ruilverkaveling in uitvoering, eerste wegenwerken en wachtbekkens worden uitgevoerd.

Project

Naar aanleiding van het advies van het Agentschap Onroerend Erfgoed op de bouwvergunningsaanvraag, werden in 2016 de locaties van twee wachtbekkens archeologisch onderzocht door middel van proefsleuven om te voorkomen dat waardevol archeologisch onderzoek vernield zou worden. Uit het bureauonderzoek bleek dat beide projectzones potentieel hadden voor het aantreffen van archeologische vindplaatsen.

Het kleine wachtbekken in Meldert (projectzone Hoegaarden-Begijnenweg) komt net beneden de helling waar een Romeinse villasite gelegen is. De site zelf werd in 2013 onderzocht door de auteur in het kader van een waarderend proefsleuvenonderzoek (zie Cultuurhistorisch overzicht 2012-2014, p. 37). Gezien de nabijheid van de site en de mogelijke aanwezigheid van off-site fenomenen (archeologische sporen die in de periferie liggen van nederzettingkernen zoals waterputten, spiekertjes, grachten etc.), werd dit lagergelegen perceel meegenomen in het onderzoek.

Voor het wachtbekken in Opvelp (projectzone Bierbeek-Perrestraat) konden als gevolg van nabijgelegen archeologische onderzoeken volmiddeleeuwse (10de-12de eeuw) of oudere vindplaatsen verwacht worden.

Tijdens het proefsleuvenonderzoek werden, afgezien van postmiddeleeuwse landbouwsporen of inrichtingswerken, geen archeologische resten zoals nederzetting- en begraafssporen, of perifere structuren vastgesteld. Het gebrek daaraan kan aan meerdere verklaringen gekoppeld worden. Ofwel werden deze gebieden in het verleden wel ontwikkeld, maar geraakten deze sporen intussen samen met de geërodeerde gronden weggespoeld. Ofwel leende de landschappelijke positie, op de steilere hellingen nabij een hoger plateau, zich niet tot de ontwikkeling van nederzettingstructuren maar eerder tot land(bouw)gebruik.

De werken konden dus uitgevoerd worden zoals gepland.

Contactpersonen

David Depraetere, archeoloog

Annick Grillet, projectleider

Booronderzoek i.k.v. een zichtas op de abdij en archeologische opvolging van de aanleg van het voorplein

Stand van zaken

Landinrichting in uitvoering.

Project

Het Agentschap Onroerend Erfgoed adviseerde een landschappelijk vooronderzoek toen de bouwvergunningsaanvraag ingediend werd voor de creatie van een **zichtas naar de abdij** van Averbode, waarbij stukken bos gekapt en stukken akker bebost werden. Zo werd onderzocht of er nog goed bewaarde podzolbodems aanwezig waren die prehistorische sites kunnen herbergen. Die zouden aangetast kunnen worden bij het rooien van de beboste delen of door de aanplant van bosgoed.

Het booronderzoek uitgevoerd in 2015 wees uit dat er op de percelen die betrokken zijn bij de creatie van de zichtas, geen goed bewaarde podzolbodems meer aanwezig zijn. Dat verlaagt de kans op de aanwezigheid van waardevolle prehistorische sites gevoelig. Er werd geen vervolgonderzoek opgelegd en de zichtas kon zonder verdere maatregelen aangelegd worden.

Naar aanleiding van de bouwvergunningsaanvraag voor **de aanleg van het voorplein van de Abdij van Averbode**, werd op advies van het Agentschap Onroerend Erfgoed een archeologische begeleiding van de werken uitgevoerd, om te voorkomen dat archeologische sporen ongedocumenteerd vernield zouden worden.

Bij de aanleg van het voorplein in 2016 werd een deel van een enkelvoudiger substantiële muur gebouwd uit Diestiaan ijzerzandsteen vrijgelegd. Dat belangrijk archeologisch relict werd ontdekt in de wegkoffer van de te vernieuwen Averbodse Baan die langs de toegang tot de Abdij van Averbode loopt. De muur komt hoogstwaarschijnlijk overeen met het uiteinde van een enkelvoudige muur die op historische kaarten uit de 16de-17de eeuw – zoals die van Pierre de Bersacques uit 1596-1597 – voorkomt en min of meer evenwijdig met de gevel van de toegangsgebouw van de abdij loopt. Er werden maatregelen genomen om de muur op zijn oorspronkelijke plaats te beschermen zonder dat de werken vertraagd werden. De muur werd gedocumenteerd en topografisch opgemeten.

Contactpersonen

David Depraetere, archeoloog

Raf Nillis, leidend ambtenaar

Proefsleuvenonderzoek Doornzele-Noord

Stand van zaken

De inrichtingswerken werden uitgevoerd in 2015 en 2016. Het koppelingsgebied werd ingewandeld op 3 juli 2016.

Project

Het koppelingsgebied Doornzele-Noord (105 ha) vormt een buffer tussen het noordelijk gelegen industrieterrein Kluzendok en de woonkern van Doornzele in het zuiden. Naast een 35 ha grote brede bosstrook werd ook een ecologische infrastructuur langs het Molenvaardeken aangelegd. De noordelijke oever werd ingericht i.f.v. natuurcompensatie met verbrede oevers en plaatselijk een oeverwaluwand. De andere oever werd voorbehouden voor het onderhoud van de waterloop, een wandelpad en bufferende beplanting met struikgewas en hoogstammige bomen.

Voorafgaand aan het grondverzet voerden de VLM-archeologen een proefsleuvenonderzoek uit. Daarvoor werden 13 aaneensluitende proefsleuven gegraven langs het Molenvaardeke over een lengte van 1.600 m. In totaal werd zo ca 3.500 m² archeologisch onderzocht, wat overeenkomt met 12% van de te vergraven oppervlakte.

De bodem van het gebied bleek deels verstoord door de aanleg van verschillende Fluxysleidingen. Bovendien bestond het terrein vroeger uit kleine percelen omzoomd met houtkanten. Daardoor zijn er veel grondverstoringen door boomwortels (voornamelijk windvallen en wortelgallerijen). Er werden geen belangrijke archeologische sporen aangetroffen. Het meest opvallende zijn de verschillende noord-zuid georiënteerde grachten uit de Middeleeuwen en later. Dat sluit aan bij het beeld dat geschetst wordt door eerdere archeologische onderzoeken in de nabijheid.

Contactpersoon

Karl Cordemans, archeoloog

Proefsleuvenonderzoek

Stand van zaken

De inrichtingswerken werden uitgevoerd in 2015.

Beheer

ANB verzorgt het beheer van dit gebied.

Project

In het kader van het natuurinrichtingsproject Stropers en het LIFE-project was de VLM in 2008-2010 actief in dit gebied. Het gebied werd vernat voor de elzenbroekbossen, de bodem werd geplagd voor de heide en gebiedsvreemde bomen werden verwijderd voor het stimuleren van spontane verbos-
sing. Na enkele jaren bleek echter dat het beheer van een aantal percelen moeilijk uit te voeren was. Daarom werd beslist de rabattenstructuur ten noorden van de Douglasdreef aan te passen door grachten te dempen en nieuwe waterpartijen te vormen. Ook werd een bosperceel omgevormd tot heide door bomen te kappen, de bodem te plaggen en grachten te ruimen.

Bij het heraanleggen van de rabatten konden er volgens het Agentschap Onroerend Erfgoed nog sporen van de getrapte perceelsgracht voor de aanleg van de zogenaamde 'bolle akkers' aangetrof-
fen worden. Omdat dat historisch landbouwkundig gebruik, typisch voor het Waasland, weinig gedocumenteerd is, werd voorafgaand aan de graafwerken een archeologische controle uitgevoerd. Daarom werden er twee proefsleuven gegraven, dwars op de geplande graafwerken. Er konden geen sporen van bolle akkers geregistreerd worden. Er was telkens sprake van een klassieke perceels-
gracht. Tijdens de plagwerken werden evenmin archeologische sporen of vondsten aangetroffen.

Contactpersoon

Karl Cordemans, archeoloog

Booronderzoek Sint-Kruis-Winkel-Zuid

Stand van zaken

De inrichtingswerken zijn gestart in het voorjaar van 2017.

Beheer

Het Project Gentse Kanaalzone neemt het beheer op zich. Dat is een samenwerkingsverband tussen de gemeenten Gent, Evergem en Zelzate, de provincie, het Vlaams gewest en het Havenbedrijf Gent.

Project

Het koppelingsgebied Sint-Kruis-Winkel-Zuid (20 ha) vormt een buffer tussen het kanaaldorp en het lager gelegen nog bouwrijp te maken terrein in landbouwgebruik, dat in het zuiden aansluit bij het al opgespoten bedrijventerrein Moervaart-noord. De VLM realiseert hier een natuurgebied met wandelverbinding en bufferende functie voor de woonkern Sint-Kruis-Winkel. De oude Moervaartarm zal worden gebaggerd en krijgt steigers voor hengelaars.

Recentelijk werd er al archeologisch vooronderzoek uitgevoerd op de meer noordelijk gelegen percelen waar door de stad Gent een voetbalveld zal worden ingericht. Door archeologische boringen werden meerdere steentijdsites aangetroffen. Een aantal van die zones wordt ook effectief opgegraven.

In opdracht van de VLM werd daarom door GATE een landschappelijk booronderzoek uitgevoerd op de percelen (1,5 ha) waar er graafwerken gepland worden. Daaruit bleek dat het archeologisch potentieel laag is en er geen bijkomend archeologisch onderzoek nodig is.

Contactpersoon

Karl Cordemans, archeoloog

Archeologische controle Blauwhuisbeek

Project

Het noorden van Wingene hoort tot het historische Bulskampveld. Tot de systematische ontginning op het einde van de 18de eeuw en de eerste helft van de 19de eeuw, lagen in dat voormalig veldgebied honderden hectares visvijvers. Het landschap bestaat nu uit een met dreven doorsneden bos- en landbouwgebied met heiderelicten. Via natuur- en landinrichting wordt ingezet op de ontwikkeling van natuur- en landschapswaarden en de uitbouw van een recreatief bestemmingsgebied (landchapspark Bulskampveld).

Bijzonderheden

In eerste instantie was in deze zone een systeem van veldvijvers verwacht. De enige aangetroffen sporen zijn drainagegreppels en landbouwsporen. Tijdens de werken werd door de toezichter een houten structuur in die drainagegreppels waargenomen. Dat bleek een drainagesysteem uit takken te zijn. Het gaat om een houten structuur, bestaand uit twee takken van ca. 5 cm dik en 1,80 m lang, met dunnere twijgen (3 tot 4) van 1 tot 2 cm dik. Ertussen lag waarschijnlijk extra organisch materiaal, maar dit is volledig verteerd en niet meer te herkennen. Het hout is hoogstwaarschijnlijk elzenhout (rode schijn).

Het drainagesysteem ligt op de overgang naar het permanente grondwater. Voor de aanleg van het systeem werd een sleuf gegraven tot 65 cm diepte onder het maaiveld. Daarin werden de takken en twijgen geplaatst. De sleuf was ongeveer een meter breed en moet vrij snel na installatie opnieuw gedicht zijn. Ook evenwijdig met deze drainage zijn nog andere drainages aangetroffen met een tussenafstand van ongeveer 8m. Het gebied werd ontgonnen in 1852/1853. Vermoedelijk is dit drainagesysteem in die periode of kort erna aangelegd.

Contactpersonen

Korneel Gheysen, archeoloog

Alexandre Van Caubergh, landschapsarchitect

Inventarisatie en verkennend onderzoek

Cultuurhistorische studie “Het veldvijvergebied Wildenburg in Wingene”

Stand van zaken

Interne studie, beëindigd op 17 augustus 2015.

Project

Het noorden van Wingene behoort tot het historische Bulskampveld. In dat voormalig veldgebied lagen honderden hectaren visvijvers, tot aan de systematische ontginning op het einde van de 18de eeuw en de eerste helft van de 19de eeuw. Het landschap bestaat nu uit een met dreven doorsneden bos- en landbouwgebied met heiderelicten. Via natuur- en landinrichting wordt ingezet op de ontwikkeling van natuur- en landschapswaarden en de uitbouw van een recreatief bestemmingsgebied (landschapspark Bulskampveld).

In het visvijvercomplex in de vallei van de Blauwhuisbeek in Wildenburg werden vroeger karpers gekweekt. Het landboek van Wingene (1756) geeft een mooi beeld van het uitgestrekte vijvergebied. De vijvers waren door dijken van elkaar gescheiden. Op het meest stroomafwaarts deel van de vijver bevond zich in de dijk een regelbare constructie voor het afvoeren van het water. De karperteelt werd gekenmerkt door het gebruik van drie vijvertypes met een verschillende oppervlakte en diepgang, waarin de drie stappen – “kweek” (paaien), “opgroei” en “vetten” – plaatsgrepen.

Aansluitend op het eerder uitgevoerde onderzoek naar het voorkomen van veldvijvers in het oostelijk deel van het Bulskampveld in het kader van het natuurinrichtingsproject Biscopveld (Termote, 2010) en inspelend op de aanvullende inventarisatie van veldvijverdijkrelicten in Wildenburg in het kader van landinrichting (Debeil, 2012-2013), geeft deze historische studie een samenvattend overzicht van de actuele kennis omtrent het ontstaan, de uitbating en het verdwijnen van de visvijvers in Wildenburg.

In de studie wordt een overzicht gegeven van hoe in diverse recente projecten in het kader van bosbeheer, landschapsherstel en natuurontwikkeling omgegaan werd met deze grotendeels verdwenen historische elementen. Tot slot worden aanbevelingen gegeven vanuit cultuurhistorisch oogpunt omtrent het geplande, gedeeltelijk herstel van de Grote Caluwenbroekvijver in het kader van het natuurinrichtingsproject Biscopveld

Contactpersoon

Frank Debeil, landschapsdeskundige

Archeologisch onderzoek De Nieuwe Watergang

Stand van zaken

Ontwerp.

Project

In Knokke-Heist wordt het natuurreservaat van het Zwin vergroot met 120 ha. In het aansluitende gebied worden verschillende maatregelen gepland om die uitbreiding uit te voeren en om verzilting tegen te gaan. Zo wordt een waterloop verbreed en wordt er een pompboezem (waterreservoir) aangelegd. Die lopen langs en door het beschermde monument Site Oud Fort Isabella en omgeving.

Het monument omvat het oude fort Isabella uit de Tachtigjarige Oorlog, het Hazegrasfort uit de Oostenrijkse periode, het Leopoldsfort van de Belgische omwenteling, bunkers van de Hollandstelling uit WO I en Stutzpunkt Heinrich als onderdeel van de Atlantikwall in WO II. De site was een militair-strategische plaats als afwateringssluis naar de Zwinmonding. Langs die Zwinmonding was buitendijks een extra batterij aanwezig, gebouwd door de Oostenrijkers maar fort Napoléon genoemd.

In het inrichtingsplan wordt in een waterbouwkundig ontwerp door het Hazegrasfort voorzien. De beschermde sluisconstructies zijn volledig opgemeten en een renovatiedossier is opgemaakt. Er werd archeologisch onderzoek uitgevoerd naar de tussenliggende geul, de te verbreden waterloop en aan te leggen pompboezem (geofysisch onderzoek, paleolandschappelijk en landschappelijk verkennend booronderzoek). Dat leidde tot proefsleuven ter hoogte van het fort Napoléon, dat nog vrij goed bewaard bleek te zijn. Een opgraving ter hoogte van het fort Napoléon en een archeologisch gecontroleerde afgraving aan de sluisconstructie is nu de volgende stap.

Het onderzoek leidt tot een betere kennis van de militair-strategische situatie in de grensstreek, de opbouw van dergelijke constructies in dynamische milieus en de moeilijke interpretatie van historisch kaartenmateriaal in oorlogsgebied.

Contactpersoon

Korneel Gheysen, archeoloog

Beheerplan beschermd landschap Sint-Pietersveld

Stand van zaken

De externe studie, in opdracht van de gemeente Wingene werd opgeleverd begin 2017.

Project

Het beschermd landschap van het Sint-Pietersveld ligt in het landschapspark Bulskampveld, dat het grootste aaneengesloten complex van bos- en heidegebieden in West- en Oost-Vlaanderen omvat. In het landschapspark wordt gewerkt aan de ontwikkeling van de natuur- en landschapswaarden en wordt een recreatief bestemmingsgebied uitgebouwd. Via natuur- en landinrichting helpt de Vlaamse Landmaatschappij mee aan de uitvoering van deze doelstellingen.

Het beschermd landschap (BS 20 september 2002) is 471 ha groot. Het is ontstaan uit een veldgebied (heide) met diverse viskweekvijvers dat in de eerste helft van de 19de eeuw werd ontgonnen volgens een geometrisch verkavelingspatroon met drevenstructuur. Belangrijk is het grotendeels gaaf bewaarde bouwkundig patrimonium van de instellingen Gemeenschapsinstelling voor Bijzondere Jeugdzorg, het Penitentiair Landbouwcentrum en de Radio Maritieme Diensten (zendstation).

Op initiatief en onder begeleiding van de VLM hebben de betrokken gemeenten een beheerplan laten opmaken voor een deel van het beschermd landschap (397 ha). De opdracht werd toegewezen aan het studiebureau Greenspot vof voor een bedrag van 40.000 euro. De studie werd voor 80% betaald door het Agentschap Onroerend Erfgoed. Een stuur- en klankbordgroep stonden in voor de begeleiding van de opdracht. Er werden twee infomomenten met publiekswandeling georganiseerd. Met de goedkeuring van het beheerplan op 16 februari 2017 kunnen particulieren en gemeenten opnieuw een erfgoedpremie aanvragen voor werken die kaderen in het beheerplan.

Bijzonderheden

Het goedgekeurde inrichtingsplan Wildenburg-Aanwijs voorziet in de restauratie van het 'Veldkapelleke' (Wingene) en het consolideren van enkele graftekens met erfgoedwaarde en de calvariekapel op de begraafplaats van het Sint-Pietersveld (Ruisselede). Er wordt overwogen om via de premieregeling van Onroerend Erfgoed te werken (80%) i.p.v. landinrichting (70%).

Contactpersoon

Frank Debeil, landschapsdeskundige

Inventarisatie oude wegen

Stand van zaken

Projectrapport in opmaak, een terreininventarisatie van het historisch ontginningswegenpatroon en een digitale inventarisatie van de oude ingesleten wegen in het duinenlandschap van de Liereman is uitgevoerd.

Project

Het projectgebied van de Liereman wordt volledig doorkruist door historische wegen. Het landbouwgebied rond de laaggelegen kern van de Liereman wordt gekenmerkt door een rastervormig ontginningspatroon van wegen, dat ontstaan is in de tweede helft van de 19de eeuw, toen de heide op grote schaal werd ingericht als landbouwgebied. Een groot deel van die wegen is, ondanks een intensief landbouwgebruik, nog altijd onverhard.

In 2015 werden de wegen van dat rasterpatroon geïnventariseerd. Het doel van de natuurinrichting is om dat patroon van onverharde zandwegen bij een herinrichting zoveel mogelijk te behouden.

Een ander patroon van historische wegen vinden we terug in de door landbouw onontgonnen delen van de Liereman. Het gaat hier om oude verbindingswegen tussen dorpen en steden en oude driftwegen (wegen waarlangs schapen van en naar de heide werden gedreven). Die oude wegen zijn op terrein vaak nog herkenbaar doordat ze ingesleten zijn in de zandige ondergrond. De meest herkenbare van deze wegen zijn vaak tot 2 m diep. Aan de hand van het Digitaal Hoogtemodel (DTM II) kon, in samenwerking met Onroerend Erfgoed, een gedetailleerde inventarisatie worden gemaakt van een fijnmazig netwerk van oude paden. De warrige bundels van korte paden, die vaak onderbroken zijn en verdwenen zijn op plaatsen waar gronden intensiever worden gebruikt, tonen toch nog heel duidelijk enkele oude trajecten die werden gevolgd door de heide. Met de natuurinrichting willen we dit landschapsrelict onder de aandacht brengen, verdere degradatie tegengaan en waar mogelijk een oud traject herstellen en inschakelen in een recreatieve (wandel)route.

Contactpersoon

Pieter Van Uytsel, landschapsdeskundige

Archeologische inventarisatie

Stand van zaken

Gebruiksruil: uitgevoerd / vereenvoudigde ruilverkaveling: lopende.

Project

De ruilverkaveling is het gevolg van de aanleg van de snelweg A11. Door de gelijktijdige uitvoering, werd in een eerste fase een gebruiksruil uitgevoerd om gronden ter beschikking te krijgen voor de werken aan de snelweg en de landbouweruitbating mogelijk te houden. In de vereenvoudigde ruilverkaveling worden de bijhorende kavelinrichtingswerken en inrichting van het openbaar domein verder onderzocht. Momenteel loopt er een studie naar de historisch-landschappelijke en archeologische context van het gebied. Die studie dient zowel ter stoffering van het ontwerp van kavelinrichting als werkinstrument, maar zal ook een aanzet geven voor de toekomstige archeologienota.

Het projectgebied, ongeveer 1.300 ha groot, ligt in het achterland van Brugge. Tijdens de gebruiksruil werden twee zones onderzocht door middel van proefsleuven. In de eerste zone, vlakbij een Romeinse terp, werden geen sporen of structuren aangetroffen. De tweede zone in Hoeke bestond uit een gevarieerd grasland, rijk aan microreliëf. De stadsommeloper van Hoeke uit 1554 vermeldt een hofstede, met boomgaard en landweg. Op de vroeg-negentiende eeuwse kaarten is die hoeve verdwenen. Een kerkwegel is wel nog aanwezig. Het archeologisch onderzoek toonde de gebouwenplattegrond aan van een 15de-16de eeuwse hoeve, vrij goed gelijkend op de cartografische bronnen.

Het onderzoek leidde tot een aanpassing van de plannen, waarbij de zone in zijn geheel werd opgehoogd. De landbouwer voerde dat uit.

Contactpersoon

Korneel Gheysen, archeoloog

Archeologie nota's

Archeologienota's

archeologienota Nieuwe Watergang

archeologienota Cathemgoed

archeologisch onderzoek Oude Moervaartarm

archeologienota LI Slagmolen

archeologienota RVK Jesseren inrichtings- en recreatiewerken

archeologienota natuurcompensatie achterhaven Zeebrugge

archeologienota Berlare broek

archeologienota Nieuwenhove-Gruuthuyse

archeologienota Sint-Rijkers

Contactpersonen

Korneel Gheysen, archeoloog

Karl Cordemans, archeoloog

David Depraetere, archeoloog

Colofon

Cultuurhistorisch jaaroverzicht 2015-2016.

Vlaamse Landmaatschappij, Gulden Vlieslaan 72, 1060 Brussel

Tel. 02 543 72 00 - Fax 02 543 73 99 - www.vlm.be

De vermelde contactpersonen zijn per e-mail te bereiken via 'voornaam.familienaam@vlm.be' waarbij familienaam in één woord wordt geschreven.

Foto's: VLM fotoarchief

V.U.: Vlaamse Landmaatschappij, Toon Denys, Gulden Vlieslaan 72, 1060 Brussel

VLAAMSE
LAND
MAATSCHAPPIJ

Gulden Vlieslaan 72
1060 Brussel
Tel. 02 543 72 00
www.vlm.be